

Az „Egyke” egészségügyi vonatkozásai.

Az «egyke» közismert kifejezés a Dunántúl, de, azt hiszem, nem csalódom, íha azt állítom, hogy nemcsak ismerik azt a kifejezést nálunk Vásárhelyen is, hanem nagyon sok családban gyakorolják is. Ez aztán felmeut attól a feladattól, hogy sok szóval magyarázzon, az «egyke» mibenlétét, elég erre annyi, hogy a családok mesterségesen igyekeznek első élő gyermeköket egyetlennek megtartani és elhárítják magoktól a további gyermekáldást, vagy legrosszabb esetben még a második gyermeket engedik családfáj okon ékeskedni.

Midőn ezen az utóbbi ezekben mind általánosabbá váló egy gyermekrendszernek egészségügyi vonatkozásairól akarok elmélni, lehetetlen e kérdésnek társadalmi és közgazdasági oldalát teljesen mellőzni, mert hiszen e kettő, a közgazdasági és egészségügy egymással szorosan összefüggnek; általánosan tudott u. i., hogy jó közegészségügy csak ott lehet, hol jó közgazdasági viszonyok vannak; a hol nem csupán az akarat, de mód is meg van arra, hogy áldozzanak a közegészségi viszonyok javítására, mert pénz nélkül nem lehet sem az egyéni egészsége sem a közegészségügyi állapotokat

megjavítani; itt azonban egyéb viszony áll fenn köztük.

Természetes dolog, hogy az egykének is vannak védelmezői; hiszen minden bűnre lehet mentséget keresni és ha akarják találni is . . . Védelmezői első sorban ama családok ezrei, melyek gyakorolják, másodsorú uémely nemzetgazdász a ki félti az emberiséget a túlságos elszaporodástól, hogy majd a föld nem tud annyit teremni, amennyi az emberek eltartására szükséges, és azt mondják, hogy inkább a faj nemesítésére, kevesebb, de jobb minőségű utódokra van szükségünk.

Álljunk meg ezen pontnál egy pillanatra, és gondolkozzunk felette politikai, de nem pártpolitikai, hanem nemzeti politikai szempontból, hogy mi lehet ennek a következménye? Könnyen belátható, hogy ha ezt a felfogást a világ valamennyi népe elfogadná és a szerint rendezkednék be, akkor talán reánk, magyarokra nézve nem lehetne ez oly aggasztó, mint a mai viszonyok közt, midőn hazánkban ez mind jobban tért foglal, míg a körülöttünk élő szláv népek sokkal nagyobb arányban szaporodnak és eljöhethet az idő, ha az egyke ellen idejekorán nem védekezünk, hogy a szláv tenger elnyelással fenyegeti majd drága, de kicsiny hazánkat !

A népszámlálás egyeben kívül éppen arra jó, hogy megtudjuk belőle úgy a halá-

lozási, mint az illető vidék születési százalékát és következtetést vonhatunk, hogy hol kell a népesség szaporodási viszonyait a közegészségi állapotok javításával jobbra fordítani és hol kell a lakosság kellő felvilágosításával, a közgazdasági viszonyok fellendítésével — gyárak alapítása, intézmények odahelyezése stb. — a születési százalékot emelni.

Régi tapasztalat volt u. i., hogy jó gazdasági évek után úgy a házasságok száma, mint a gyermekek születése megszorodott; ma már azonban ez sem sokat segít, most olyan felfogás csontosodott meg főleg a jobb módú családokban, hogy nekik teljesen elegendő egy, legfeljebb két gyermek. Pedig tudjuk, hogy a kötött házasságokból kb. 14—18 % gyermektelen, meddő marad, és így ha a többi 80 százalék nem pótolja eme hiányt a több gyermekkel, úgy a lakosság vagy fogy, vagy legalább is nagyon kevés arányszámmal gyarapodik; amire elég példa Franciaország, a hol legjobban elterjedt az egyke, és a hol a 80-as években még nagyon hangosan követelték, hogy elégtételt kell venniök Németországon, a miért elfoglalta tőlök Elsász-Lotharingiát vagyis meg kell támadniök Németországot és visszafoglalni eme két szép tartományt; csakhogy közbeszóltak az asszonyok és míg Franciaországban egyre kevesebbedett a születések száma, addig Németország úgy vagytonban,

mint a lakosság számában folyton és erősebben gyarapodott és így a franciák utóbb már nem is merték volna megkockáztatni az elégtételbevétést, a minek biztos vereség lett volna a következménye.

Miként említettem, a közgazdaság és a gyermekek születendő száma szorosan összefüggnek egymással; nem olyan értelemben ugyan, mint régebben, a mikor jobb évek után nagyobb volt a születések száma, hanem olyan formán, hogy a jobb módú, a vagyonos családok úgy gondolkoznak, hogy minek osszák ők meg a vagyonukat, minek legyen az ő gyermekek kisebb vagyonú, mint a szülői voltak, tehát csak egy gyermeket nevelnek fel, hogy erre hagyhassák egész vagyonukat.

Csakhogy nagyon sok szempontot figyelmen kívül hagynak ők, midőn tisztán a vagyoni jólétet tartják döntő fontosságúnak. Szerintök az a nagy előnye van az egykének, hogy egy kézben hagyja meg a vagyont és nem kell a sok gyermek nevelésével vesződniök.

Majd meglátjuk, hogy ezek olyan nagy előnyök-e, hogy miattuk érdemes volna az «egyke» elvének hódolni.

Nézzük először a szülők helyzetét az egykénél, aztán magát az egyetlen gyermeket, hogy milyen is az ő boldog irigyelt soruk.

A halálozási statisztika arról győz meg;

bennünket, hogy a született gyermekeknek kb. 30-40 százaléka már a tíz éves kor előtt elpusztul és a gyermek születésekor senki sem mondhatja meg, hogy ez a leendő egyetlen a 40 százalékon innen vagy túl fog-e lenni? Ha pár év alatt elhal ez, akkor még pótolható ő egy másik egyedlennel, a mint ez rendszeren lenni is szokott, hogy a drága kis gyermek elhalálozása után ismét születik egy gyermek, aki szintén egyetlen marad; de mi történik akkor, ha ez a féltve őrzött, de a betegségeknek mégis hozzáférhető egyetlen gyermek olyan korban hal meg, midőn az anya a 40—42 évet elhaladta va"vis a mikor a születések száma mind ritkábbá válik és nem lesz lehetséges a szebb hazába költöztet egy másik egyetlen gyermekkel helyettesíteni? Akkor bizony bekövetkezik az a szomorú állapot, hogy a számító és mondjuk meg mindjárt önző szülők egyedül maradnak, és öregségükre, betegségük esetére nem lesz más támasszuk, más gondozójuk, mint pénzen fogadott idegen vagy a vagyonukra éhes szegény rokon.

Csakhogy ez nem ilyen simán megy, mint én ezt eddig leírtam, mivel a születés után nem jön mindjárt a halál; közbe esik még a betegség, a nevelés, a reményekben csalódás, a gond, az aggodalom és a — kétségbeesés.

Az ember egészségére valami jobb, kedvezőbb helyzetet képzelni is alig lehet, mint

a nyugodt családi életet. A statisztika meg a mindennapi tapasztalat szerint is, a jó családi életet élő emberek a legegészségesebbek és a leghosszabb életnek, AZ ember a családjáért szívesen dolgozik, és örömet gyönyörűséget okoz neki, ha kielégítheti családjának igényeit; ez a törekvés megacélozza izmait^összhangot teremt az ő lelki és testi egészségében és ha csak valami vélellem nem zavarja meg ezen egyenletes, rendes munka mellett egészsége éveken keresztül nem szenved semmi csorbát. Ha azonban akár anyagi bajok, akár a hitves társ, vagy a gyermekek hosszabb vagy veszélyes betegsége jön közbe, ez már kizökkenti az idegrendszert, az agyvelő működését a rendes kerékvágásból és minthogy az agyvelő kormányozza az egész testét, ennek izgatott állapota megrontja a testi egészséget is.

Ha azonban több gyermek képezi a boldog családi kört, úgy betegségük esetén nem lehet az értök való aggodalom olyan fokú, mint ha a családnak egyetlen gyermeke foglalja el a betegágyat.

Sokan azt mondják, hogy teljesen mindegy, akár egy gyermeke van a családnak, akár több, ennél vagy ezeknek a betegsége alatt egyenlő aggodalmakat állnak ki a szülők és az elvesztésük is egyforma fájdalmat okozna szülőknek.

Én azonban tagadom azt, hogy ez úgy volna. Az embernek mintegy veleszületett

ösztöne, hogy nem akar a saját halálával teljesen megsemmisülni, hanem gyermekében jóformán folytatni akarja tovább e földi életet; és amily gyönyörűséggel nézi gyermekének fejlődését; éppen oly feszült várankozással, túlságos aggodalmaskodással és izgalommal kíséri betegségének minden egyes napját; de bizonyára sokkal hatványozottabb mértékben, ha az a gyermek egyetlen, mert hiszen mindig az ötlük az eszébe, hogy ime akiért küzdött, fáradt, vagyont gyűjtött, most örökre el fog távozni az árnyékvilágból és a szülőket egyedül hagyja, esetleg olyan korban, a mikor helyette már nem születhetik másik egyetlen, és örökre elenyészik az a reménységük, hogy egykor, ha majd szükség lesz rá, a saját gyermekük, a saját verőkből való vér legyen a gondviselőjük.

Tegyük azonban fel, hogy sikerül a szülőknél egyetlen gyermeküket felnevelni; nagyon kérdés, hogy olyan sikerült gyermek, ifjú és férfi, vagy nő válik-e abból, mint a minőre ők számítanak, és a minő lehetne, ha 3—4 gyermekök volna, a kikből mindig kiválik testi és szellemi képességei által egy—kettő, akik aztán a szülők kívánságainak, reményeinek inkább meg tudnak felelni, a mely kiválás az egyetlen gyermeknél természetesen hiányzik

Ha most már elképzeljük, hogy az ilyen roppant féltett, egyetlen drágaság felnevelése

mennyi izgalomba, gondba, álmatlan éjszakába kerül, könnyen megértketjük, hogy az ilyen egyetlennek szülei, de főleg az anya nem oly nyugodt életűek, mint annak lenni kellene, aminek aztán a folyománya, hogy az ilyen erősen igénybe vett agyvelő, miként az állandóan erősen feszített húr elpattan, akkor is izgalmi állapotba kerül, a mikor erre semmi ok sincsen, szóval az illető nagyon könnyen idegessé, ideggyengévé válik ennek minden kellemetlen, kínzó következményével.

Az sem felel meg a valóságnak, hogy a szülők könnyebben felnevelik az ő egyetleneket, mintha 2—3 gyermekük volna, még csak olcsóbbnak sem mondható ez, mert hiszen annyi mindent ráraaknak arra a drágaságra, annyira nem sajnálják tőle a legjobbat és legszebbet, hiszen csak erre az egyre kell költeniök! Annyira cifrálnak vele, hogy ezen kiadásokból bátran kitelnék 2—3 gyermek ruházata is.

Az is tévedés, hogy egy gyermeket könnyebb nevelni, mint kettőt, pedig eléggé köztudomású lehetne, hogy az egy gyermek jobban leköti az anyját, mint kettő; az anya sem hagyja magára szívesen, mert félti hogy valami baja esik; a gyermek sem marad el anyjától, mert másképen unatkozik, hacsak önmagába visszavonuló hajlama nincsen, amikor egy helyen képes órákig elüldögelni és mindenféle dolgokról képze-

lődni, tehát az anya a nap nagyobb részében le van kötve az ő egyetlen kicsikéje által; míg ha legalább két gyermeke van, ezek egymással már szépen eljátszanak, foglalkoznak, kellemesen töltik az idejüket, nem sírnak rögtön az édesanyjuk után, ha rövidebb-hosszabb ideig magokra hagyja is őket a szobában vagy udvaron és így az ilyen anyát korántsem veszik annyira igénybe a gyermekei, mint az egyetlennek mindig izgalomtól féltő és az izgalomba annál hamarabb beleeső édesanyját.

De a vagyonnak egy kézben való maradása sem oly kecsegtető, hogy azért érdemes volna az egykének dicséretet zengeni, mert mi lesz akkor ezen elvből, ha az egyetlen időnap előtt befejezi földi pályáját? Bizonyára a szerető rokonok közt fogják a vagyont felosztani, míg, ha az egyetlen életben marad, igaz, hogy ő veszi át az apai vagyon kezelését, de ne feledjünk itt két régi mondást, amit a tapasztalat lépten-nyomon igazol, hogy t. i. könnyebb a vagyont megszerezni, mint azt megtartani és az tudja igazán a vagyont megbecsülni aki azt szerzte, aki azért dolgozott! Míg aki dolog nélkül cseppen bele a vagyonba, hacsak előző nevelése nem volt teljesen megfelelő, könnyen elúsztatja még az ősit is, nem hogy gyarapítsa azt. Tehát nem olyan nagy baj az, ha 2—3 felé osztják is az apai vagyont és kevesebb is jut egy-egy gyermeknek, de

e mellett azok a gyermekek sikerültebbek, nincsenek sem úgy elkényeztetve sem úgy elpuhítva és másképen is helyesebben nevelkedtek, mintáz az egyetlennél lenni szokott, akkor a gyermekek a kevesebbel is jobban meglesznek elégedve, több munkakedvet, több igyekezetet fognak tanúsítani és így a szüleiknek is több örömet fognak szerezni, ha ezek látják, hogy gyermekeik elégedettek és előre haladnak.

Tudják ezt maguk az értelmesen gondolkozó egyetlenek is és ha családot alapítanak, visszaemlékezve az ő sivár gyermekkorukra, akárhányszor szakítanak az egykével és örülnek ha 2 3 eleven, nevetgélő, egészségtől duzzadó gyermeket mondhatnak a magukénak

Mindezekből az következik, hogy a szülőkre sem anyagilag, sem egészségi szempontból nem előnyös az egyke és tisztán csak a hiúságuknak a levegzelésére szolgál az a tudat, hogy az ő egyetlenök örökli egész vagyonukat, akinek ez nagyon drága örökség, de nem azért, hogy ezt most meg kell becsülnie, meg kell tartania, hanem inkább azért, mert e miatt az ő egész gyermekora, az ő nevelése egészen más irányt vett, mintha még 1—2 testvére is lett volna.

Az egyetlen gyermek nevelése két irányban tér el a testvérekkel együtt nevelkedő gyermek nevelésétől és pedig! Maga a hely-

telen nevelés miatt. 2. Bizonyos nevelési tényezők hiánya következtében.

Nézzük most ezeket külön-külön. Az egyetlen drága gyermeket nem hiába nevezik a szülők szemökfényének, úgy vigyáznak is arra, mint a szemükvilágára, nem hagyják egy lépést sem egyedül tenni, folyton ellenőrzik, folyton nevelik, nincsen a gyermeknek egy csepp szabadsága sem, de nincsen a maga kárán szerzett önálló tapasztalata sem, mert hiszen a szülők, de főleg az édesanya folyton figyelik, szemmel tartják, az őt fenyegető bajt, veszedelmet megelőzni igyekeznek, olyan eljárást tanúsítanak itt a szülők, mintha egy földesgazda a szántásba mindig újra meg újra magot vetve, nem várja be míg az első vetés magvai kikelnek és növekednek, miért is nem lesz ott neki egészséges vetése, csak össze-vissza halmozza, úgy itt is a folytonos erős neveléssel, a túlságos vigyázattal megfojtják a gyermekben az önállóság kifejlődését, az egyetlennek kedve, bátorsága, ügyessége, leleményessége nagyon kis mértékben mutatkozik és mivel folyton segítnek neki az ő dolgait elvégezni, ügyetlenné válik, úgy, hogy még maga felöltözni is alig tud, ebben is idegen vagyis az anya segítségére szorul.

Elméleti tudásban nem szenved hiányt, hiszen folyton tanítják, de ezt a tudást az agy nem dolgozza fel jól, nem támogatják ezt saját tapasztalatai, élményei, ami hason-

latos ahhoz, ha valaki szakácskönyvből jól bevágja valamely jóízű tésztának az elkészítési módját, de ha azt mondják neki, hogy ezt csinálja meg, azt sem tudja hogyan kell a főzőkanalat a kezébe venni.

Az ilyen egyetlenek közt a leggyakoribb a koraérett gyermek, akinél már 4—5 éves korában az okosság olyan jelei mutatkoznak, aminőket egyéb gyermekeknél hiába keresünk és ennek megvan a maga természetes oka. Az anya csaknem folyton együtt van az ő drágaságával, végtelenül örvend, hogy az minden iránt érdeklődik, mindent kérdez, amikre ő hűségesen megadja a feleletet és szíve repdes örömében, hogy az ő aranyos kicsije hogy megjegyzi magának a magyarázatokat, hogy tudja ő azokat még hetek múlva is ; ezt persze elbeszéli a nagyszülőknek, a keresztszülőknek, a sógoroknak, néniknek, kik újra meg újra kikérdezik a gyermeket mások előtt is, hogy hallják ezek is a nagyszerű válaszokat és megállapíthassák róla, hogy ez egy c s o d a g y e r m e k , akiből nagy ember, talán miniszter is lesz, míg a valóság sokszor az, hogy az ilyen csodagyermeknek felmagasztalt egyetlen nem váltja be a hozzáfűződő reményeket, idegessé, ideggyengévé, önmagával meghasonlottá és közönséges tuczatemberré válik.

Mert ne tessék gondolni, hogy az nagy előny ha egy 4—5 éves gyermek már olyan dolgokat tud, amiknek tudása egy 8—10

évesnek is becsületére válik, a folytonos kérdezősködés, érdeklődés eleven észjárásra vall, ami nem baj és főleg akkor nem, ha a kérdésekre nem kapva kellő felvilágosítást, ezeket ő úgy fogja fel, mint az az ő gyermeki mivoltának, gyermeki egyszerűségének, a naivságának megfelel; míg ellenben a komoly magyarázat, a tudásnak szélesítése, az ő kis agyvelejét már megterheli és a szülők előtt bámulatos nagyszerű tudásának eredménye az idegesség kifejlődése lesz, amely aztán a gyermek egész jövőjét megrontja és az egyszerű, kedves fiúból egy mindennel elégedetlenkedő, mindent és mindenkit lebecsmérlő, senkit nem tisztelő, örökkön a betegségekől féltő és betegségekkel foglalkozó, semmiképen sem hasznos tagja válik a társadalomnak.

Az ilyen egyetlen természetesen sokat van felnőttek társaságában; édesanyja nem ül egész nap otthon, elmegy ide-oda látogatóba, tehát az ő szemefényét is viszi magával, ahol okosságáért a kis drágát nagyon szeretik, játszanak is vele, de tessék csak figyelni, milyen egész más játék az, amit gyermekek egymásközt folytatnak és az amit a felnőtt játszik vele, ha még úgy akar is ez a felnőtt újra gyermek lenni. A felnőttek társaságának az a hátránya is megvan, hogy itt hallja egyik-másik személy vagy intézmény lekicsinylését is, amit megjegyez magának és viselkedését a szerint

rendezi be, ami sok bonyodalomnak képezi a magvát, ha pedig a szülők ezt észrevéve, megakarják az egyetlen magaviseletét változtatni, így kénytelenek hazudni neki, új magyarázatot adni, amivel megrontják a gyermek naiv gondolkodás módját és érzéseit, a könnyenhívőség eltűnik belőle, nem lesz érzéke a gyermeki álmok, a mesék világa számára, amik derűs gyermekkorunknak legszebb emlékei közé tartoznak és könnyen olyan emberek válnak belőlük, akik mindenki iránt kellemetlenek, mindent kifürkésznek, a rossz híreket örömmel terjesztik, senki sem szereti őket, de mindenki fél tőlük.

Sok ilyen egyetlen bizalmatlan az idegenek iránt, félős; korán viszik nyilvános helyekre, hangversenyre, színházba, ahol ismét tele van kérdéssel, amikre kapott feleletek az értelmét egy irányban fejlesztik és ha furcsán hangzik is, szellemi túlterhelést idéznek nála elő, holott sok szülő az iskola bűnéül rója ezt fel, pedig az ottani szellemi táplálék, melyet arányosan adnak be a gyermekeknek, kevesebb bajt és több hasznot hajt a gyermeki agyvelő csiszolásában, mint az otthoni túlokossá tenni akarás.

Ilyen szellemi túlterhelést okoz, amire pedig kevesen gondolnak, a gyermeknek játékszerekkel való túlságos ellátása; mindenki akar neki venni, legtöbbit persze a dédelgető szülők, a gyermek roppant érdeklődéssel veszi az új játékot, vizsgálja kívül és ha

lehet belől is (ha másképen nem tudja, előbb persze szétveri azt), megjegyzi magának minden részét, amivel egy csomó új ismeretet szerzett, ahogy műnyelven mondjuk, rögzített meg az agyvelő, de mielőtt még megszokná az új játékot, már a néni vagy a nagyszülő új játékkal lepte meg a kis aranyost, amivel újra kezdődik az ismerkedés és ez sokszor, rövid időközökben ismétlődve, bizony megterheli az ő agyvelejét, Pedig a gyermekek milyen szépen, milyen jó kedvvel, vígan eltudnak játszani egy kis papírcsákóval a fejükön, az oldalukra madzaggal odakötött és karddá előléptetett fakánállal, melyen esetleg kis papírhojtók képezik az aranybojtot !

A sok játékajándékozásnak aztán az a következménye is megvan, hogy a kis egyetlen a nagy változatosságot fogja szeretni, hamar megun mindent, u n a t k o z i k , amit a több gyermek társaságában felnövő gyermekek alig ismernek. Az unalomnak az a hátránya is jöhet, hogy a már 5—6 éves gyermek túlságosan figyel a saját testét, és miután annyit hallotta anyjától, hogy csak beteg ne legyen soha, erre támad kedve és igyekszik a testében valami betegséget felfedezni, nem rettenve vissza még a vakbélgyulladásra emlékeztető helyen — hallotta persze a felnőttektől eleget — is fájdalmat panaszolni. Ez eleintén csak nevetni való, de ha sokszor ismétlődik, a panaszait most már

ő maga el is hiszi, és ki tudja nem-e ilyen gyermekből válik később az a nehezen gyógyítható, bár csak képzelődő beteg, a kit hipochondernek hívunk.

Elősegíti az egyetlen ezen állapotát, ha a nevelés nem nyomja el a gyermek szeszélyét, míg az akarat erősítését elhanyagolja, a gyermek képzelő tehetségét helytelenül és túlfeszítve izgatja, szellemi túlterhelés által a szellemi erőket megerőlteti és a szellemi fejlődési gyorsítja.

Épen ezen állapotoknak a következménye, hogy az egyetlen sokkal többet kerül orvosi kezelésbe, mint egyéb gyermekek, mert testileg sem megfelelő elbánásban részesül; az édes anya az ő egyetlenében valami kiváló emberpéldányt akar felnevelni, tehát vagy úgy gondolkozik, hogy edzetté kell őt tenni, a mikor a túlságos edzés fog megártani, vagy ellenkezőleg a szellőtől is vonni akarja, akkor meg nagyon elpuhítja a sestet, a melynek a legkisebb hűvös levegő, a legkisebb eltérés a megszokott rendtől már megárt; vagyis egyik felfogás sem helyes, hanem itt is az aranyközépút felel meg legjobban a célnak t. i. mérsékelten alkalmazott edzés, hogy erős egészséges gyermeket neveljünk és mikor fagy odakün, ne küldje a gyermeket félharisnyában sétálni, és ne igyekezzék a gyermekét ételekkel úgy tömni, hogy az gömbölyűre hízzék, amikor egy gyenge, erőtlen zsírtömeg válik belőle

és ne feledje el, hogy nem csupán finom ételek vannak a világon, a miket csak a szakácsnő és cukrász neki ügyesedett keze tud elkészíteni, hanem létezik pl. vajás és lekváros kenyér is, a mi szintén nagyon jó a gyermeknek, sőt hasznos is neki, mert a gyermeki gyomornak jobban megfelelnek az egyszerű ételek, mint a mindenféle keverékek.

Ez utóbbiak, a sok jó tészta azért is vannak napirenden, hogy a kis aranyosnak unatkozása esetén vagy sírásakor csendesítőül szolgáljanak, meri az anya nem tudja hallgatni, hogy az ő egyetlené, az ő minde ne sirjon, és így, nem hogy rosszasa esetén verésről volna szó, ellenkezőleg mindent megengednek neki, semmi szigort sem alkalmaznak vele szemben, csakhogy megbékítsék, valahogyan ne sírjon, a mit a kis hamis hamar észrevesz és hasznára fordít, ő akar uralkodni a házban, amiután alaposan elkapatták és az önfejűségét rosszullettnek, a nevetlenségét, fékteknségét ifjúi erőnek, a durvaságát gyermeki elfogulatlanságnak minősítették, míg az idegenektől való félelét, irtózását az anyja iránti határtalan gyengédségnek tudták be. Ezek után csak természetes, hogy anyja, szülei, rokonai egyformán szolgálnak a kis házi zsarnoknak, akit egyébként úgy kezelnek mint valami játékszert; az egyetlen drágaság a családban a figyelem központja, a ki szívesen tesz valamit, hogy

magára is irányítsa és megtartsa a figyelmet, a mi által hiúvá, kényeskedővé válik.

A szülő a látszatnak dolgozik, hogy egyetlen gyermekét okosnak, ügyesnek, sikerültnek lássák és gondolják; még dicsekszik is vele, hogy gyermeke semmi hunczutságot sem csinált, pedig a nép azzal tartja, hogy aki életében még semmi bolondságot sem csinált, az okosat sem igen tud művelni.

Az ilyen szülő roppant örül annak, ha látja, mily szépen sétál az ő gyermeke, milyen szépen, szabályosan, kimérten szedi a lábait, míg ama «más» gyermekek hogyan hanczúroznak az utcán is; pedig nem bizonyos, hogy ez utóbbi hanczúrozó gyermekekből nem válnak-e különb emberek mint az ő sima lépésű egyetlenéből. Ezen eddig elmondottak a következményei a ^vermek helytelen nevelésének, melyek mellett nem szabad elfeledkeznünk azon hibákról sem, melyeket az egykének magában, testvérek nélkül való felnevelése okoz.

Az egyetlen azt látja, érzi, hogy a szülők egyedül csak őt szeretik, ez a szeretet nem oszlik meg mások közt, őt nem hanyagolják el soha, sem az ozsonnáját sem a játékát nem veszi el tőle senki, sőt a szülei alaposan kényeztetik is, mindezek a dolgok az egykét önzővé, egoistává teszik, aki azt hiszi, hogy minden csak ő érte van, őt mindenkinek szeretnie kell, amit aztán nemcsak otthon követel meg, hanem az utcán, sőt

még az iskolában is és nem akarja elhinni az iskolában, hogy nála különb gyermek is van a világon, sőt nagyon fáj neki, ha azt látja, hogy a tanító egy más jobb gyermeket valami módon kitüntet és őt most el-mellőzte.

Az a körülmény, hogy az egykének semmiben sem kell senkivel sem osztozkodnia, magával hozza, hogy bizonyos keményszívűség fejlődik ki nála, nem igen szeret adakozni és ezt nagyon sokszor egész életében is megtartja.

Az egyke nem ismeri a testvéri szeretetet, pedig ez vezet az embertársaink iránt való szeretethez, ez ébreszti bennünk az érzéket a társas együttélés hasznosága, előnyei iránt. A szeretet és részvét a testvérekkel együtt fejlődő gyermeknél egészen természetes érzések, míg az egykénél ez inkább csak látszat mint az ő belső érzéseinek igaz kifejezője.

Az egykéhez nem szalad az ő siró testvére, hogy részvétet ébresszen benne és alkalmat adjon neki a testvére vigasztalására; de az ő örömei sem keltenek viszhangot a testvér szívében, nem érzi a szeretet ama hatalmát, mely a gyermekszíveket oly szorosra összefűzi, midőn az anya vagy apa meséit hallgatják és nem érzi azon bánatot, aggodalmat sem, mely a testvér betegágya mellett szállja meg az ő kis lelkét, látva, hogy az ő hűséges játszótársa most nem

hagyhatja el az ágyat; mindezen érzések idegenek az egykének és így az ő kedélyvilága egészen másképen fejlődik, mint a testvérekkel növekedő gyermekeknél.

A testvérek egymásnak adni szoktak az ozsonnából, játékból, néha még a ruházatot is megosztják, az idősebbik kinőtt, jó ruhája a kisebbre kerül, a mi magában rejti az adakozás, a hála csiráit; míg az egyke nem adhat a játékából a testvérkéjének és ezt megszokva, nem is ad másnak sem.

Az egyke magában a tökéletest, az előkelőt látja, másokat kisebbít, megvet, mert szülei részéről hozzá volt szokva a hízelgéshez, beczéshez, de a való élet szívtelen irigy, féltékeny mások gyermekeivel szemben és így az egyke megszükiti a maga körét, kevés gyermekkel érintkezik, hogy a maga fenségét fenntarthassa.

Az egyke az engedékenységet és az engesztelést, békítést csak hírből ismeri, neki ezeket nem volt alkalma gyakorolni, legfőbb őt békítették; míg a testvérek közt akár az ozsonna elosztása alkalmával, akár a játék kedvezőtlen kimenetelekor, vagy új játékra való felhíváskor bizony sokszor nézeteltérések merülnek fel, sőt a tettelegesséig menő verekedések is napi renden vannak, a mikor bőven van alkalom békülni, engedni és ez mintegy második szokásukká válik, hogy ha valakit megbántanak — joggatlanul — igyekeznek aztán azt megbékíteni. A ki

ezt kicsiny gyermek korában nem tanulta meg, azt az élet iskolája fogja *erre* megtanítani, csakhogy keserű csalódások és fájdalmas tapasztalatok árán és míg a testvérek nem válnak túlérzékenyé épen a köztök levő súrlódások folytán és megszokják a kellemetlenségeket is eltűrni, addig az egyke csaknem mindig túlérzékeny minden őt érő kellemetlenség iránt.

A gyermekeknek egymással, társaságban való játéka a legjobb nevelő eszköz, aminek behatására a gyermekekben bátorság, erő, önérzet, engedelmesség, socialis együttérzés és kifejezett igazságérzet fejlődik ki, míg az egykét nem igen bocsátják ezek közé, folyton a balesettől féltik, meg hogy a labdával nagyon megtalálják a többiek ütni, miáltal ez félszeggé válik, összeférhetlenné, játékrontóvá, aki nem ismeri el amazok elsőségét, nem engedelmeskedik nekik, miért is a többiek nem is szívesen játszanak vele, magára marad, a mi baj úgy a testi, mint a lelki, erkölcsi és jellembeli fejlődésére.

Az egyke ifjú korában is sokszor magára marad, barátai nem nagyon rajonganak érte, hacsak nem valami kiváló szellemi képességű, és így bő alkalma van a gondolkodásra, töprengésre, amikor minden szépről képzelődik, a jövőjét oly rózsásnak festi meg, a minnek a való élet mihamarabb ellene mond és ez őt elégedetlenné, életunttá teheti.

Sokan az iskolába sem szívesen adják az egykét, hanem otthon taníttatják mert ott kevésbé művelt és jó házból való gyermekekkel is összekerül és ezektől olyant is eltanul, a mit otthon meg eddig nem látott; arról ne is beszéljünk, hogy szegény szülők gyermekei mellé egyáltalában nem szabad ülnie.

Pedig szegény egykének megváltója ez az idő, mikor már iskolába járhat, mert most már hasonlókorú gyermekek közé jut, a kik közt a legjobban érezhetné magát, ha az addigi nevelése ezt előre le nem rontja és megbarátkozik új társaival.

Sokan úgy akarják ellensúlyozni az egyke testvérnélküliségét, hogy a szomszéd gyermekét engedik hozzá játszótársnak, a mi a semminél bizonyára jobb, de a valódi testvért nem pótolhatja.

Lehetne még folytatni ezen elmélkedést, de azt hiszem, az eddig elmondottakkal is bőven bebizonyítottam, hogy mennyi hátránya van az egy gyermekrendszernek, és mennyire csalódik az a szülő, aki tisztán a nagyobb örökség átadhatása kedvéért az egyke elvének hódolva, egyetlen, de kiváló, a másokénál különb gyermeket akar felnevelni és ez a legtöbb esetben nem sikerül neki; mert igaz, hogy válhatnak az egykékből is derék, ügyes mindenben kifogástalan és messzire világító emberek, de a nagyobb rész mégis épen a testvér nélküli felnevelés és a tiszt-

tán felnőttekből álló környezet behatása alatt, azon sötét képnek fog megfelelni, melyet róla fenn rajzoltam, és így ez mindenképen elég ok arra, hogy ne csak ne törekedjünk az egykére, hanem minden tőlünk telhető módon igyekezzünk erről másokat is lebeszélni, mert ez nekünk az általános emberin kívül nemzeti veszedelmet is jelent!

Íme az egészségügyi kérdésből társadalmi kérdés lett, melyet most a nálunk is mutatkozó ilyennemű törekvések szemlélete mondatott el velem és azt hiszem, nem zárhatnám be előadásomat találóbb szavakkal, mint ha idézem a szerencsétlen véget ért Sándor szerb király szavait, melyeket egyszer azon szemrehányásra adott, hogy az életben sok fonáságot követett el, azt mondván: «nem tehettem másképen, mert nekem nem voltak testvéreim, nem voltam gyermek soha! »